

Orosz István

Laudáció

Szabados Árpád akadémiai székfoglalójához (2015. 03. 13.)

20110731/3428/H21. Ez egy hangya személyi száma, a legkisebb hangyáé, a minden hangyánál kisebb hangyáé, aki kiszemelte a karcsú fűszálak közül a legkarcsúbbat és a magasak közül a legmagasabbat. Nekigyürkőzött, hogy megmássza. A hegyéről szétnézhetne – gondolta –, láthatná, amit lent a növények és a göröngyök eltakarnak: a körpanorámát! Az igazit!

A hangyát amúgy Iminek hívják. Imi egy Szabados Árpád-mese hőse.

Nem akarnék kérkedni azzal, hogy ismerek ám egy másik fabulás festőt is, csak azért kell előhozakodnom vele mégis, mert nekem annyira Szabados. Nem csak azért, mert egyforma észjárásúnak hiszem őket (zömmel állatmesében utaznak és a többnyire a konvenciók ellenében), de a komolyságban, meg így külsőre is hajaznak egymásra. Bocs a hajazást majd le kell cserélni (szakállaznak?): Leonardo da Vincinek hívják az illetőt. Neki is van egy hangyás meséje.

Egy kedvesnek tartott munkáját – újra Árpádnál vagyok – egy kakaskukorékolás ihlette. Fontos forrás lehetett a reggeli kakasszó, mert részletesen elmesélte valahol, mennyire készült rá, tudniillik arra, hogy majd egyszer a kakasra ébred. Apró bökkenő, hogy a nevezetes képen se kakast, se reggelt, se kukorékolást nem látni. Szépséges laudátori feladvány lenne megfejtetni a többi képet is, azokat is, amelyhez az amúgy eredendően szemérmes művész nem fűz magyarázatot. A szemérmes szót persze vissza is vonathatnák velem az életmű tetemes hányadát kitöltő (vagy csupán az emlékezetünk korrigálja tetemessé?) genitália-ábrázolatok okán, de kötöm az ebet a karóhoz: mi volna, ha nem szemérem az a belső hangokra figyelő és a trendekre a legkevésbé sem ügyelő piktúra, amit művel.

És piktúra e egyáltalán? Vagy piktúrának látszó naplóvezetés? Amikor az alkotás folyamatát és eredményét nehéz elválasztani egymástól, s így a művész és a mű közti határvonal megrajzolhatatlan, azzal nehezen tud mit kezdeni a művészetelmélet. Árpád (a keresztnév forszírozása is a személyes attitűdöt hangsúlyozza) szándékosan mond le azokról a köztes eszközökről, amelyek akadályai lehetnek a személyiség és a mű közvetlen összeépülésének.

Na ja, a művészetelmélet, de a laudátornak mégiscsak neki kell veselkednie. Akár nézem, akár csak felidézem (mostanában sokat nézem és memorizálok), legtöbbször leragadok ott, hogy milyen is lehetett csinálni. Az eredményt, a kész művet látva el tudom képzelni a létrehozó folyamatot, valahogy sokkal inkább át tudom élni, mint bárki más esetén. Vagy csak áltatnám magamat? A feladat – Rilkénél olvasom –, hogy a világot láthatatlanná tegyük, de olyan erővel, hogy bennünk újra föltámadhasson, s gondolatrezgéseink révén új rezgésekkel növelje az univerzumét. Az a gyanúm, hogy Árpád sem az eredményre koncentrál, őt is inkább a folyamat izgatja, a rezgések geometriai hálózatát felépítő folyamat, ami egyáltalán nem az a görcsös, vajúdós, önmarcangolós dolog, ahogy a rossz regényekben van, hanem valami nagyon természetes, magától értetődő, olyan, ahogy... de inkább nem hasonlítgatom, mert ahogy az előadása címét látom, épp ilyesmikről fog beszélni.

Tudatosan ösztönös, ami így első hallásra fából vaskarika, ám ha mégis érteni akarjuk, pláne ha meg is akarnók magyarázni – meg kéne, mert Árpád az ilyen dolgokkal sosem tréfál –, akkor valami olyasmiről kellene értekeznünk, mily szigorúan figyel arra, nehogy holmi elméletek, preconcepciók megzavarják a ceruza vagy az ecset mozgását. Hogy a kéz járását meg ne előzze a tudaté. Legfőlőbb a tudatalattié. Tudatosan figyel rá? Úgy képzelem, igen. Elvégre egy olyan irracionális tevékenységhez, mint amilyen a festészet racionális alkat szükségeltetik. Egyszerűbben: arra figyel, hogy ne figyeljen? A cél elég nyilvánvaló, akár programnak is nevezhető: le kell bontani azokat a falakat, amelyeket az alkotó és az alkotás közé a művészeti elméletek húznak. Nomen est omen: szabaddá tenni, felszabadítani a konvencióktól a képrögzítés aktusát. A képzőművészet

romlatlan, primer nyelvtana érdekli, a perspektivisták előtti perspektívák, a történetmesélők előtti történetek, az iskolaalapítások előtti iskolák. Azok a források, amelyek motívumaikban és technikáikban nem az esztétikumra, hanem az energiára koncentráltak. Az erő igézetét hozták a szépség helyett és fűtültek a konvenciók által ízlésesnek, választékosnak, sőt gyönyörködtetőnek ítélt sablonokra. Hogy mikre még, azt momentán nem firtatnám, mert csupa olyasmi kerülne szóba, amit az „akadémizmus” gyűjtőfogalom ír le a legpontosabban, s pillanatok alatt átalakulhatnánk székfoglaló összejövetelből székbillentő szeánszá. Árpád egyébként úgy negligálja a perspektíva törvényeit, hogy közben a geometria legtanultabb professzorai közt tartják számon, úgy hántja le magáról a tradicionális művészképzés nyűgét, hogy közben rektorként irányítja azt, úgy hány fittyet a művészettudományos görcsöknek, hogy közben doktori iskolát igazgat. Vagy legalábbis tette, amíg hagyták.

Tudományost mondtam volna? A vallási, filozófiai és mitikus világmagyarázatok a festőknél évszázadok óta eleve adóttak (a papi családdal még csak elő sem kell hozakodni) a természettudományok iránti ablaknyitás sem új evidencia – mindennek magától értetődő, természetes jelenlétét, a velük való nyilvánvaló, bár sosem hivalgó azonosulást azonban mégiscsak vegyük észre. „Nova invenzione di speculazione”, vagyis a vizsgálódás új módszere – ajánlotta az imént emlegetett másik állatmeseírónk, Leonardo, mintha programot akart volna adni a művészet megújítására, melynek lényege, hogy vakolatfoltokban, felhőgomolyokban, színes kavicsokban a művészi képzelet új, gazdag imágókra lelhet. Az ő pályájának is fontos kiegészítője volt a tanítás (uram bocsá’: saját akadémiát is alapított), s Árpád esetében sem választható el egymástól a kettő.

GYIK. Ez nem állat, hanem a Gyermekek és Ifjúsági Képzőművészeti Műhely, bár nem kizárt, hogy a gyíkokkal való foglalatosság is része volt a képzésnek. „Érdekes formájuk volt, az egyik jánosbogárra, a másik gyíkra, a harmadik verébre emlékeztetett. Gyorsan változtak. A karcsú gyík teknősbékára kezdett hasonlítani, a veréb meghízott és testes kacsiformát öltött, míg a jánosbogár teljesen eltűnt, óriási formátlan foltta nőtt.” Nem a Leonardo-idézetet folytattam, hanem egy Árpád-mesét. Nem csodálkoznék persze, ha a GYIK tantervében ráakadnék az imént taglalt leonardói módszerre. De engem azért állítottak ide a legkarcsúbb és legmagasabb fűszál csúcsára, hogy azt a bizonyos körpanorámát meséljem el. Az igazit. Ráadásul minél pontosabban.

Mesélem: Grafikus diploma a Képzőn. Szentiványi, Ék, Raszler. Tanár az Apáczaiban, Derkó szakkör Újpesten Banga Ferivel (ott ismertem meg, aláfestésül Feri a Cinege cipőjét szavalta), aztán a már emlegetett GYIK a Galériában, a Mozgó Világ képzőművészeti szerkesztője, persze a régi Mozgóé, tanár, majd tíz évre rá rektor a Képzőn. Választott rektor. Úgy tessék érteni, hogy nem fölülről kinevezett. Munkácsy-díj, Erdemes művész, díjak és fődíjak Miskolcon a Grafikai Biennálén, Salgótarjánban és Rijekában a Rajzbiennálén, Kassán és Ankarában a Festészeti Biennálén, Krakkóban és Ljubljanában. Aki otthon van a szakmában, tudja, mit jelentenek ezek. Ösztöndíjas Rómában, Bonnban, tiszteletbeli professzor az Indiana Egyetemen, itthon a Széchenyi Professzori ösztöndíj az övé, a Szalay Lajos-díj és az MMA-tagság. Széket foglalni benne, tudjuk, szükséges formáság, a laudálónak viszont a lassan legörbülni kezdő fűszál legvégén igencsak megtisztelő, hogy részese lehet e tortúrának. Hogy részese lehetett. Köszönet érte.